

KONKURENTNOST AGROBIZNIS SEKTORA SRBIJE U FUNKCIJI POBOLJŠANJA SPOLJNOTRGOVINSKE RAZMENE

COMPETITIVENESS OF AGRIBUSINESS SECTOR IN SERBIA IN THE FUNCTION OF IMPROVING FOREIGN TRADE EXCHANGE

Denis Bugar¹

Nataša Papić-Blagojević²

Sažetak: Cilj ovog rada je da ukaže na značaj agrobiznis sektora za Srbiju. Značaj ovog sektora se ogleda u njegovom učešću u realizaciji BDP i narodnog dohotka Republike Srbije, u kojima ova privredna grana zauzima sve značajnije mesto. U radu se posebno ističe stvaranje konkurentne prednosti poljoprivrednih proizvoda što značajno utiče na poboljšanje spoljnotrgovinske razmene. Rezultat spoljnotrgovinske razmene značajno utiče na priliv deviza u platnom bilansu. Takođe, ukazuje se na osnovne mere koje nosioci ekonomske politike treba da preduzmu u cilju stvaranja konkurentnih poljoprivrednih proizvoda.

Ključne reči: agrobiznis sektor, spoljnotrgovinska razmena, konkurentnost proizvoda, devizni priliv, Srbija

Abstract: The objective of this paper is to show the importance of the agribusiness sector for Serbia. The importance of this sector is reflected in its participation in generating the GDP and national income of the Republic of Serbia in which this sector of economy is occupying an increasingly important position. In particular, this paper emphasizes the creation of competitive advantage of agricultural products which substantially affects the improvement of the foreign trade exchange. The output of foreign trade exchange has a substantial effect onto the inflow of foreign currencies in the balance of payments. Also, basic measures which creators of the economic policy should undertake in order to achieve competitiveness of agricultural products are especially emphasized.

Key words: agribusiness sector, foreign trade exchange, product competitiveness, F/X inflow, Serbia.

1. Uvod

Još davne, 1819. godine, britanski ekonomista David Rikardo razmatrao je uzroke svetske trgovine, jasno ukazujući da je njen značaj od nesumnjivog velikog značaja. Svakako da je svetsku trgovinu teško opisati na jednostavan način. Prvobitna svetska trgovina se zasnivala u zavisnosti od klimatskih uslova, prirodnih resursa te zemlje i sl. Bez obzira na dug vremenski period i današnja svetska trgovina, pogotovo agrarnih proizvoda, se zasniva sve više na prirodnim faktorima, koji čine konkurentsku prednost zemalja.

¹ Denis Bugar, asistent na Visokoj poslovnoj školi strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

² Nataša Papić-Blagojević, saradnik u nastavi na Visokoj poslovnoj školi strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

Polazeći od činjenice da Srbija raspolaže sa 4.228.000 ha obradivog zemljišta što čini oko 0,68 ha poljoprivrednog zemljišta po stanovniku ili oko 0,56 ha obradivog zemljišta po stanovniku². Visok stepen učešća obradivog zemljišta u ukupnom poljoprivrednom zemljištu čini osnovu da se potencijali razvoja Srbije ogledaju u agrarnom sektoru. S obzirom na nizak stepen agrotehnoške razvijenosti, niskom agrarnom budžetu, u stvaranju konkurentnosti, jedini način povećanja privrednog razvoja je u što racionalnijem korišćenju pojedinih resursa. Prema podacima popisa (2002) u Srbiji ima oko 10,9% poljoprivrednog stanovništva, od čega 64,7% čini aktivno poljoprivredno stanovništvo. Komparativna analiza Srbije i drugih zemalja Evropske unije, ukazuje da zemljište u odnosu na broj stanovnika u Srbiji ima izuzetnu prirodnu prednost.

2. Konkurentnost agrarnih proizvoda na svetskom tržištu

U 2004. godini izvoz poljoprivrednih – prehrambenih proizvoda iznosio je 822,6 miliona dolara, što je ukazalo da je izvoz bi u blagom porastu u odnosu na prethodne godine. Bitna činjenica koja ukazuje na konkurentnost poljoprivrednih proizvoda je, da je u 2004. godini izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iznosio oko 95% uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, dok je u privredi u celini pokrivenost uvoza izvozom tri puta manja (oko 33%).

Razvoj poljoprivrede pruža značajno poboljšanje spoljnotrgovinskog bilansa, smanjenje deficita koje naša zemlja ima prema drugim zemljama. Jedna od prednosti poboljšanja spoljnotrgovinske razmene se odnosi i na otvaranju zemlje prema EU, što pokazuje i činjenica da je u 2008. godini izvoz dostigao vrednost od dve milijarde dolara.

Liberalizacija tržišta i pristup grupaciji CEFTA ukazuje da ne samo finalni prehrambeni proizvodi, već i sirovine iz poljoprivrede mogu biti predmet spoljnotrgovinske razmene. Primer sirovinske razmene može se ogledati u otkupu šećerne repe koja je proizvedena u Srbiji za šećerane u Hrvatskoj, što se ogleda u višim cenama koje se ostvaruju na hrvatskom tržištu.³ Međutim, izvoz poljoprivrednih sirovina uz neiskorišćenost već instalisanih kapaciteta, dovodi do zatvaranja pojedinih preduzeća iz sektora prerađivačke industrije poljoprivrednih proizvoda. Dakle, izvoz sirovina može biti kratkoročni podsticaj privrednom razvoju, dok se privredni razvoj na duži vremenski period zasniva na finalnim proizvodima.

Samo održivi razvoj poljoprivredne proizvodnje i trgovine, kao savremeno organizovan i integrisan sektor privrede, obezbeđuje uspešnost procesa industrijalizacije i ukupnog ekonomskog razvoja, na kratak i srednji rok, i značajno doprinosi ublažavanju postojećih disproporcija u regionalnom razvoju, posebno u ruralnim područjima. Srbija je sa 7,463 miliona stanovnika demografski najznačajnija zemlja CEFTA, jer ima oko 26% ukupnog broja potrošača i predstavlja najznačajnije tržište članica ove regionalne grupacije.

Izvoz robe poljoprivredno-prehrambenog porekla u 2008. godini, pokazuje da je ostvaren izvoz u vrednosti od 1.957 miliona USD, što predstavlja rast od 16%, u odnosu na rezultate iz 2007. godine, sa učešćem u ukupnom robnom izvozu od 17,8%. Procene ukazuju da je poljoprivreda sa prehrambenom industrijom, realizovala oko 30% BDP u izvozu.

² Birovljev, Tomić (2009: 182)

³ Ševarlić, Tomić, Bugarin (2008: 15)

Bilans razmene poljoprivrede i prehrambene industrije Srbije sa zemljama CEFTE u 2008. godini pokazuje da je ostvaren izvoz u vrednosti od 1.022,4 miliona USD, što predstavlja rast od 34,6% u odnosu na rezultate iz 2007. godine, sa učešćem u ukupnom robnom izvozu od 53%.

Razvoj poljoprivrede u Srbiji će se usmeriti na modernizaciju i promenu proizvodne strukture u pravcu veće tržišne orijentacije i poboljšane ukupne efikasnosti agrara. Proizvodno i tehnološko prestrukturiranje i rast produktivnosti u poljoprivredi, kao i veća konkurentnost na domaćem i svetskom tržištu će se bazirati na ekološkim, energetske i ekonomskim kriterijumima.

3. Mere za poboljšanje konkurentnosti agroprivrede Srbije

Razvoj naše agroprivrede u budućem periodu se ogleda ne samo u podizanju nivoa konkurentnosti i zadržavanje dominantne pozicije ne samo u donosu na zemlje CEFTA, već i u ravnopravnoj konkurentnosti i sa pojedinim članicama EU.

Uzimajući u obzir navedene osobine agrarne strukture, u cilju uspostavljanja konkurentne prednosti na tržištu treba sagledavati agrarnu strukturu kroz tri dimenzije subjekata:

- **Velike agrobiznis kompanije** – čine prvu grupu subjekata, koji predstavljaju lidere na domaćem tržištu, ali koje svoju ulogu treba da jačaju i na međunarodnom tržištu. Ove kompanije ostvaruju visoke prinose. Njihova prednost se ogleda u velikoj koncentraciji kapitala, kao i prepoznatljivosti na domaćem i potencijalnom međunarodnom tržištu.
- **Komercijalna porodična gazdinstva** – čini drugu grupu subjekata, koja su tržišno orijentisana ali koja teško mogu da nastupaju samostalno na međunarodnom tržištu. Najčešće, oni nastupaju sa partnerima iz prehrambene industrije i/ili sa spoljnotrgovinskim preduzećima koja pomažu plasmanu proizvoda na tržištu.
- **Sitna porodična gazdinstva** – predstavljaju treću grupu subjekata, koji pored zadovoljavanja sopstvenih potreba, ostvaruju i tržišne viškove. Njihovi partneri su nakupci, ukoliko ne postoji oblik interesnog organizovanja (npr. zadruge i sl.), a proizvodi se plasiraju na zelenim pijacama.

Poljoprivredni proizvodi, ne retko predstavljaju sirovine u prerađivačkoj prehrambenoj industriji. Značajan činilac konkurentnosti poljoprivrednih – prehrambenih proizvoda predstavlja i stepen korišćenja proizvodnog kapaciteta. Proteklih godina kapaciteti prerađivačke industrije nisu bili u potpunosti iskorišćeni.

Investiciona politika agrarnog sektora treba da bude usmerena u dugoročne kredite, sa što nižim troškovima koji omogućavaju stvaranje konkurentne prednosti i primenom troškovne strategije. Dati, predlog bi se realizovao u dužem vremenskom periodu, dok bi se kratkoročno razvojna politika najefikasnije realizovala u sferi stvaranja kvalitetno-konkurentnog proizvoda.

Srbija raspolaže sa velikim obimom neiskorišćenih instalisanih prerađivačkih kapaciteta. Obim instalisanih kapaciteta bi omogućio dvostruku proizvodnju agrarnih sirovina, što bi dovelo do značajnog povećanja prehrambene proizvodnje.

Tabela br. 1 Raspoloživi kapaciteti u prehrambenoj industriji Srbije

	Kapaciteti u 000 tona	% iskorišćenost kapaciteta
Prerada biljnih ulja	445	57
Konditorska industrija	260	40
Proizvodnja stočne hrane	3.250	15
Proizvodnja šećera	700	40
Konditorska industrija	260	40
Mlinsko pekarska industrija	1.600	52
Proizvodnja i prerada mesa	195	34

Izvor: Republički zavod za statistiku (2006)

Na bazi datih podataka može se konstatovati da Srbija raspolaže sa velikim obimom instalisanih prerađivačkih kapaciteta, koji su nedovoljno iskorišćeni. Njihovo potpuno korišćenje dovelo bi do povećanja privrednog razvoja. Dakle, razvoj poljoprivredne proizvodnje ima multiplikativan efekat na ukupan privredni razvoj, jer povećanje poljoprivredne proizvodnje, neposredno utiče i na obim prerađivačke industrije.

Usled ne iskorišćavanja u potpunosti instalisanih kapaciteta, proizvodi prerađivačke industrije imaju znatnu višu prodajnu cenu, time su proizvodi postali slabije konkurenti na međunarodnom tržištu.

4. Doprinos poljoprivrede ukupnom privrednom razvoju

Dosašnji privredni razvoj koji se zasnivao na tržišnim principima ukazuje da poljoprivreda ima značajno mesto u strukturi privrede Republike Srbije. Svaka faza razvoja poljoprivrede imala je specifičnu ali značajnu ulogu.

Na razvoj konkurentnosti poljoprivrede, pored prirodnih uslova, utiče i tehničko-tehnološki napredak, koji je rezultat ukupnog privrednog razvoja.

Tabela br. 2 Udeo poljoprivrede u stvaranju društvenog proizvoda Republike Srbije

Godina	Poljoprivredna proizvodnja %	Prehrambena proizvodnja %
2003.	13,6	5,7
2004.	15,0	5,4
2005.	13,5	5,4
2006.	12,6	5,3
2007.	10,8	5,2

Izvor: Republički zavod za statistiku

Analizom datih podataka može se zaključiti da postoji visok stepen korelacione zavisnosti između doprinosa poljoprivredne proizvodnje kao nezavisne promenljive i doprinosa prehrambene proizvodnje (zavisna promenljiva) ukupnom privrednom razvoju.

Sumirajući činjenicu doprinosa razvoja poljoprivrede i njenom doprinosu ukupnom privrednom razvoju, mogu se izvući sledeći indikatori doprinosa poljoprivrede ukupnom privrednom razvoju:⁴

- Povećanje ponude hrane i sirovina,
- Omogućavanje intersektorskih transfera kapitala i radne snage,
- Obezbeđenja širenja tržišta za industrijske i infrastrukturne proizvode,
- Omogućuje međunarodnu razmenu preko izvoza poljoprivrednih proizvoda i poboljšanju platnog bilansa plaćanja.

Jedan od indikatora doprinosa poljoprivrede i turizma ukupnom privrednom razvoju meri se u njihovom udelu ne samo u društvenom proizvodu, već i u narodnom dohotku.

Tabela br. 3 Učešće poljoprivrede u narodnom dohotku

	1986.	1990.	1999.	2001.
Narodni dohodak (učesće u %)				
Poljoprivreda	12	11,8	24,8	27,3

Izvor: Statistički godišnjak Jugoslavije, Savezni zavod za statistiku, Beograd

Takođe, korelacionom analizom može se utvrditi da razvoj poljoprivrede ne samo da povećava svoje učesće u makroekonomskim agregatima, već neposredno utiče i na razvoj drugih privrednih grana, koje svojim razvojem doprinose privrednom razvoju.

Pšenica i kukuruz spadaju u najzastupljenije kulture u strukturi zasejanih površina u Republici Srbiji, što se značajno odražava na stvaranje narodnog dohotka poljoprivrede. Razvoj tržišta, konkurentnosti, u proizvodnji pšenice i kukuruza doveo bi do značajnih ekonomskih efekata. Analizom podataka može se zaključiti da koeficijent korelacije između obima proizvodnje i narodnog dohotka, kod pšenice iznosi 0,8042, a kod kukuruza iznosi 0,8408, što ukazuje na visok stepen zavisnosti između obima proizvodnje (pšenice i kukuruza) i narodnog dohotka, tj. koeficijent korelacije pokazuje visok uticaj ovih proizvoda na narodni dohodak poljoprivrede.⁵

5. Zaključak

Razvoj poljoprivredne proizvodnje biće u izvesnoj meri ostvareni samo ukoliko se postiže relevantan odnos između proizvodnje s jedne strane, i ekonomije s druge strane. Plan razvoja mora da bude odraz primene najefikasnijih metoda odlučivanja, jer mnogi problemi se međusobno prožimaju i predstavljaju skup mogućih rešenja od kojih je samo jedno sprovodljivo.

Oko 2015. godine poljoprivreda u Srbiji bi trebalo da u potpunosti zadovolji domaću tražnju i da ostvari oko 3–4 milijarde USD deviznog priliva od izvoza. Do 2020. godine, poljoprivreda u Srbiji bi trebalo

⁴ Zakić, Stojanović (2008: 159)

⁵ Stevanović (2009: 200)

da zadovolji domaću tražnju na višem i kvalitetnijem nivou i obezbedi devizni priliv od oko 5–6 milijardi USD, a oko 2030. godine devizni priliv od 9–10 milijardi USD. Značajan deo deviznog priliva bi se angažovao za dalju modernizaciju poljoprivredne proizvodnje, prerađivačku industriju, navodnjavanje, odvodnjavanje, jačanje gazdinstva i školovanje mladih proizvođača.⁶

Na bazi datih projekcija može se zaključiti da poljoprivreda Srbije predstavlja značajan činilac konkurentnosti na međunarodnom tržištu.

Literatura

- [1] Adžić, S., (2008) *Regionalne politike i Evropska integracija Vojvodine*, Novi Sad, Prometej
- [2] Birovljev, J., Tomić, R., (2009) *Menadžment u agrobiznisu*, Subotica, Ekonomski fakultet
- [3] Bugar, D., Dorđević, M., Lazić, B., (2009) *Optimizacija korišćenja prirodnih resursa u funkciji održivog privrednog razvoja*, naučni skup „Održivi razvoj nerazvijenih područja Novi Pazar 2009“, Novi Pazar
- [4] Bugar, D., Papić-Blagojević, N., Buvač, D., (2009) *Poljoprivreda – činilac privrednog razvoja*, tematski zbornik sa naučnog skupa „Poslovno okruženje u Srbiji i svetska ekonomska kriza“, Novi Sad, Visoka poslovna škola strukovnih studija
- [5] Dragutinović, D., Filipović, M., Cvetanović, S., (2005) *Teorija privrednog rasta i razvoja*, Beograd, CID – Ekonomski fakultet
- [6] Jevtić, S., Stanković, V., Gulan, B., (2009) *Izvozne performanse poljoprivrede Srbije u periodu od 2000. godine do danas*, tematski zbornik sa naučnog skupa „Poslovno okruženje u Srbiji i svetska ekonomska kriza“, Novi Sad, Visoka poslovna škola strukovnih studija
- [7] Tomić, D., Ševarlić, M., (2008) *Agrarna i ruralna politika u Srbiji*, Beograd, DAES – Društvo agrarnih ekonomista Srbije
- [8] Tomić, D., (2008) *Poljoprivreda i selo – ideje i inicijative*, Beograd, IEP – DAES
- [9] Stevanović, S., (2009) *Razvoj tržišne proizvodnje u poljoprivredi Republike Srbije*, Beograd, DAES – Društvo agrarnih ekonomista Srbije
- [10] Zakić, Z., Stojanović, Ž., (2008) *Ekonomika agrara*, Beograd, CID – Ekonomski fakultet

⁶ Jevtić, Stanković, Gulan (2009)